Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра політичної соціології

ЗАТВЕРДЖЕНО

директор навчально-наукового інституту
соціології та медіакомунікацій

_____ Олена МУРАДЯН

«28» серпня 2026 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мова та політичний дискурс

рівень вищої освіти _бакалавр

галузь знань _ 05_соціальні та поведінкові науки __
(шифр і назва)

спеціальність ___054_Соціологія
(шифр і назва)

освітня програма _ соціально-політичні та маркетингові дослідження
(шифр і назва)

спеціалізація _____
(шифр і назва)

вид дисципліни за вибором
(обов'язкова / за вибором)

факультет _ННІ соціології та медіакомунікацій_____

2026 / 2027 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою ННІ соціології та медіакомунікацій

“26” серпня 2026 року, протокол № 6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Литовченко Артем Дмитрович, к. соц. н., доцент, доцент ЗВО кафедри політичної соціології ННІ соціології та медіакомунікацій

Програму схвалено на засіданні кафедри політичної соціології

Протокол від “26” серпня_2026 року № 1

Завідувач кафедри політичної соціології

_____ Бойко Д. М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньої (професійної/наукової) програми (керівником проектної групи) «Соціально-політичні та маркетингові дослідження»
назва освітньої програми

Гарант освітньої (професійної/наукової) програми
«Соціально-політичні та маркетингові дослідження»

_____ Мурадян О. С.
(підпис) **(прізвище та ініціали)**

Програму погоджено науково-методичною комісією ННІ соціології та медіакомунікацій

Протокол від “ 26 ”_серпня_2026 року № 1

Голова науково-методичної комісії ННІ соціології та медіакомунікацій

_____ Сорока Ю. Г.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Мова та політичний дискурс» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 054-Соціологія освітньо-професійної програми «Соціально-політичні та маркетингові дослідження»

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни – ознайомлення студентів із соціологічними теоріями мови та теоретичним підґрунтям соціології дискурсу у політичному ракурсі, із методологією, методиками та техніками соціологічних досліджень політичної мови та дискурсу

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

1. розкрити соціальну сутність мови, її унікальні можливості та функції стосовно соціально-політичного життя;
2. познайомити студентів з історією становлення наукового вивчення мови, визначити межу між соціологічними, соціолінгвістичними та іншими науковими трактовками мови та дискурсу;
3. надати максимально повну наукову інтерпретацію поняттю «дискурс» як вагомого інструменту вивчення мовних політичних реалій;
4. розглянути загальні та специфічні методи теоретичного та емпіричного аналізу політичної мови та політичного дискурсу;
5. ознайомити студентів з існуючими напрямами та техніками сучасного дискурс-аналізу

1.3. Кількість кредитів 4
1.4. Загальна кількість годин 120*

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	-й
Семестр	
7-й	-й
Лекції	
26 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
26 год.	год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
68 год.	год.
у тому числі індивідуальні завдання	
год.	

** у разі формування малочисельних груп обсяг аудиторного навчального навантаження, відведеного на вивчення навчальної дисципліни, зменшується відповідно до Положення про планування й звітування науково-педагогічних працівників Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.*

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна

ЗК 08 Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями
ЗК 10 Здатність генерувати нові ідеї (креативність)
СК01 Здатність оперувати базовим категоріально- понятійним апаратом соціології
СК03 Здатність аналізувати соціальні зміни, що відбуваються в Україні та світі в цілому
СК 06 Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації
СК07 Здатність презентувати результати соціологічних досліджень для фахівців та нефахівців

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна

ПРН 01 Використовувати понятійний апарат соціології в освітній, дослідницькій та інших сферах професійної діяльності
ПРН 03 Застосовувати положення соціологічних теорій та концепцій до дослідження соціальних змін в Україні та світі
ПРН 04 Пояснювати закономірності та особливості розвитку і функціонування соціальних явищ у контексті професійних задач
ПРН 08 Обґрунтовувати власну позицію, робити та аргументувати самостійні висновки за результатами досліджень і аналізу професійної літератури
ПРН 11 Презентувати результати власних досліджень для фахівців і нефахівців
ПРН 13 Відтворювати факти (дати, події, принципи й закономірності суспільного розвитку), встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, робити висновки, аргументувати свої думки

1.8. Пререквізити: Українська мова професійного спрямування; Методи збору соціологічної інформації

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Тема 1. Роль мови в політичній комунікації та формуванні громадської думки

Мова як інструмент мислення та спосіб оформлення світогляду. Політична мова: мікро- та макро-рівні функціонування. Мовні форми політичної комунікації як фундамент та оболонка політичного процесу. «Громадської думки поза мовою не існує». Мовні засоби формування та трансляції громадської думки.

Тема 2. Підходи до аналізу мови як соціального та політичного факту

Соціальні аспекти лінгвістичних теорій мови. В.Пропп, В.Гумбольдт. Зародження соціолінгвістики та перші соціальні теорії мови. Ф. де Соссюр, Л.Вітгенштейн, М.Бахтін. Мова як соціальний факт. Мова як інструмент соціалізації: психоаналітичні концепції у поясненні соціальних функцій мови щодо особистості. Мова у теорії символічного інтеракціонізму: Д.Мід. Дискурсивний поворот у соціальних теоріях мови. Дослідження Е.Бенвеніста, Ж.Лакана. Структурно-орієнтовані та особистісно-орієнтовані підходи у соціології мови та дискурсу. Г.Гадамер, Ю.Хабермас, П.Бурд'є, Г.Маркузе, Г.Гарфінкель, Т. Дрідзе. Структурно-діяльнісний підхід до аналізу політичної мови та дискурсу. М.Фуко, Т.ван Дейк, Е.Лакло, Ш.Муфф, Н. Феркло, Р. Водак, О. Шейгал. Мова, текст, дискурс.

Тема 3. Мова та ідеологія

Поняття ідеології. Роль мови в процесі формування політичних ідеологій та їх поширенні. Ідеологія як мовний феномен. Політична мова як старт, інструмент та ознака політичної ідеології. Політична термінологія: удавана об'єктивність, імітована безпристрасність, неуникнена ідеологізованість. Мова конкретних політичних ідеологій: мовні засоби ідеологічної боротьби, мовні засади ідеологічних конструктів. Мова ідеології, мова про ідеологію, ідеологія мови. Інтерпретація мови ідеології. Політична коректність: мовно-ідеологічні аспекти.

Тема 4. Критичний погляд на мовленнєві взаємоді вплив медіа на суспільство
Мова медіа: характеристики, феномени, процеси. Політична медіа та політична мова: як визначити приховані ідеологічні програми крізь аналіз мови. Мовні атаки та мовні війни: медіа-грамотність, політична коректність, маніпуляції. Мова медіа та формування культурних цінностей: роль медіа у визначенні культурних установок суспільства. Критичний огляд медійних форматів - аналіз мовленнєвого впливу реклами, телевізійних шоу, соціальних мереж тощо.

Тема 5. Дискурс. Маніпуляція. Декларативність
Дискурс як єдність мови та її контексту. Поняття соціального контексту як елемента дискурсу. Складові соціального контексту дискурсу: соціальні характеристики носіїв дискурсу (дискурсивна спільність), соціальні характеристики аудиторії, соціальні характеристики ситуації. Теоретична схема дискурсу. Дискурс як процес. Особливості політичного дискурсу у порівнянні з іншими типами дискурсу. Політичний дискурс та ідеологія. Складові політичного дискурсу. Рівні прояву політичного дискурсу. Політичний дискурс та політичні дискурси. Поняття «маніпулятивності» та «декларативності» дискурсу. Феномен декларативності та рівні його проявів: у свідомості, у дискурсі. Засоби визначення та вимірювання декларативності. Ступінь маніпулятивності як характеристика політичного дискурсу. Декларативність політичного дискурсу та її межі.

Тема 6. Методологія, методи та техніки аналізу політичного дискурсу
Інтуїтивні методи аналізу політичних текстів та висловлювань. Кейс-стаді мовних ситуацій в політиці. Контент-аналіз: якісні та кількісні різновиди. Семантичні та семіотичні аналізи. Наративний аналіз. Дискурс-аналіз, дискурсивний аналіз та аналіз дискурсу. Синтетичні версії контент-аналізу та дискурс-аналізу. Методи аналізу маніпулятивності та декларативності дискурсу.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7						
Тема 1: Роль мови в політичній комунікації та формуванні громадської думки	18	4	4			10						
Тема 2: Підходи до аналізу мови та дискурсу	18	4	4			10						
Тема 3 Мова та ідеологія	18	4	4			10						
Тема 4: Критичний погляд на мовленнєвий вплив медіа на суспільство	18	4	4			10						
Тема 5: Дискурс. Маніпуляція. Декларативність	18	4	4			10						
Тема 6: Методологія, методи та техніки	28	6	6			16						

аналізу політичного дискурсу												
Усього годин	120	26	26			68						

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (д.ф.)	Кіл.год. (з.ф.)
1	**Роль мови в політичній комунікації та формуванні громадської думки** *Питання семінару:* 1. Поняття політичної комунікації. Сутність та функції політичної мови. Політичний дискурс. 2. Особливості стилю та риторики політичної мови. 3. Громадська думка як продукт професійної діяльності.	4	
2	**Підходи до аналізу мови та дискурсу** *Питання семінару:* 1. Критичний дискурсивний аналіз: застосування та критика. 2. Когнітивний підхід до аналізу мови та дискурсу. 3. Соціолінгвістичний аспект дослідження мови та дискурсу. 4. Дискурсивні практики та конструювання соціальної реальності.	4	
3	**Мова та ідеологія** *Питання семінару:* 1. Поняття ідеології, маніпуляції та впливу. 2. Вплив мовних фреймів у мас-медіа на формування ідеологічних установок громадськості. 3. Соціолінгвістичний аналіз ідеологічно забарвлених текстів: розкриття семантичних та стилістичних відтінків.	4	
4	**Критичний погляд на мовленнєвий вплив медіа на суспільство** *Питання семінару:* 1. Контроль за мовним простором у медіа 2. Використання мовних засобів у політичному медіадискурсі. 3. Мовні стратегії в соціальних мережах.	4	
5	**Дискурс. Маніпуляція. Декларативність** *Питання семінару:* 1. Поняття маніпуляції. Проблема визначення манипулятивного ефекту 2. Декларативність як властивість свідомості та дискурсу	4	
6	**Методологія, методи та техніки аналізу політичного дискурсу** *Питання семінару:* 3. Контент-аналіз у вивченні дискурсів 4. Дискурс-аналіз текстів 5. Глибинне інтерв'ю та його потенціал у вивченні дискурсу	6	
Усього годин		**26**	

5. Завдання для самостійної робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (д.ф.)	Кіл.год. (з.ф.)
1	Тема 1: Роль мови в політичній комунікації та формуванні громадської думки	10	
2	Тема 2: Підходи до аналізу мови та дискурсу	10	
3	Тема 3 Мова та ідеологія	10	
4	Тема 4: Критичний погляд на мовленнєвий вплив медіа на суспільство	10	
5	Тема 5: Дискурс. Маніпуляція. Декларативність	10	
6	Тема 6: Методологія, методи та техніки аналізу політичного дискурсу	16	
	Усього годин	**68**	

6. Індивідуальні завдання

Аналітична записка

7. Методи навчання

Лекції, презентації, семінари, робота в групі, розв'язання практичних професійних задач

8. Методи контролю

Контрольна робота. Робота на семінарах та домашні завдання (експрес-аналіз лабораторних текстів, аналіз медійних текстів)

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль						Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Сума
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6			100
15			15			40	30	

Критерії оцінювання контрольної роботи

Відповіді повні або з однією незначною помилкою	35-40 балів
Відповіді повні, але з двома-трьома незначними помилками	21-34 бали
Відповіді не досить повні та (або) із суттєвими помилками	10-20 балів
Відповіді не повні, містить суттєві помилки	до 9 балів
Відповіді майже відсутні та (або) не відповідають запитанню	0 балів

Критерії оцінювання індивідуального завдання

Виконане без помилок або з однією-двома незначними помилками	25-30 балів
Виконане з трьома-чотирма значними й незначними помилками	18-24 бали
Виконане не повністю та (або) із суттєвими помилками	11-17 балів
Виконане не повністю, містить суттєві помилки	до 10 балів
Виконання часткове, не відповідає поставленим завданням	0 балів

Під час вивчення навчальної дисципліни використання технологій штучного інтелекту (ШІ) здійснюється відповідно до Політики використання технологій штучного інтелекту Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Використання технологій штучного інтелекту не допускається під час виконання контрольних заходів, спрямованих на перевірку індивідуальних знань і сформованості компетентностей здобувача освіти, зокрема: усного опитування, модульних контрольних робіт, екзамену (заліку), якщо інше не визначено викладачем, інших видів оцінювання, для яких викладачем встановлено обмеження щодо використання ШІ.

Декларування використання ШІ.

У разі використання технологій штучного інтелекту здобувач освіти зобов'язаний зазначити: назву сервісу або моделі ШІ; дату використання; характер допомоги (генерація ідей, пошук інформації, аналіз даних, генерація коду, редагування тексту тощо).

За вимогою викладача здобувач освіти повинен надати використані запити (prompts) або пояснити спосіб використання інструментів ШІ.

Недекларованe використання технологій штучного інтелекту або подання згенерованого ШІ матеріалу як власного результату навчальної діяльності розглядається як порушення принципів академічної доброчесності відповідно до внутрішніх нормативних документів Університету.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
0-49	незадовільно	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Boyko, D., Zaporozhchenko, R., Lytovchenko, A., Nekhaienko, O., Yashkina, D. (2021). Group Nominations as an Instrument of Electoral Struggle: Ukrainian Discourse of 2019 Parliamentary Elections. *Sociological Studios*, 19 (2), 41–52. https://doi.org/10.29038/2306-3971-2021-02-41-52

2. Litovchenko A. (2008). Comparative analysis of the media discourse dynamics. – In: Interethnic Integration in five European societies. Nikolai Genov (Ed.) –Hamburg: Kramer, 2008. – p. 145-155;

3. Lytovchenko A., Boiko D., Yashkina D and Jørn Holm-Hansen (2021). The Discourse of Moderation and Cohesion as an Effective Electoral Tool: Sluha Narodu in Ukraine's 2019 Parliamentary Campaign. In Aasland, Aadne, Kropp, Sabine, eds. 2021. The Accommodation of Regional and Ethno-cultural Diversity in Ukraine. Cham: Palgrave Macmillan. 2021. P. 111-142 https://doi.org/10.1007/978-3-030-80971-3_5

4. Nekhaienko O.V., Lytovchenko A.D. (**2025**). Historical sociology of urbanization: cities as arenas of power struggles. Habitus. (70), 48-54 DOI: https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.70.7

5. Nekhaienko, O., Yashkina D., Lytovchenko, A., Boiko D., Zaporozhchenko R. (**2024**). Discursive (re)production of social cleavages in the 2019 Ukrainian parliamentary elections. Southeast European and Black Sea Studies, DOI: https://doi.org/10.1080/14683857.2023.2221956

6. Stegnii S. (**2022**). Discursive aspect of the trustworthiness of empirical sociological knowledge. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*. 2022. https://doi.org/10.15407/sociology2022.02.074
7. Була С. П., Свідерська О. І. (**2024**) Соціальні мережі як інструмент політичної маніпуляції. Політикус. Одеса, 2020. № 4. С. 21-25. DOI: 10.24195/2414-9616.2020-4.3.
8. Булгаков Д. (**2024**) Маніпуляції у мас-медіа як інструмент політичної боротьби. Політичне життя. №2. 2024. – с. 131-136
9. Вільчинська І. Ю. Політичний дискурс: основні напрями дослідження / І. Ю. Вільчинська // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. - 2013. - № 3. - С. 198-201.
10. Ґабермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості. Пер. з нім. А. Онишко. – Львів: "Літопис"; Центр гуманітарних досліджень Львівського національного університету імені І. Франка, 2000. - 318 с.
11. Дейнеко О. О. (**2021**). Дискурс-устрій соціальної згуртованості як категорії соціальної політики: досвід застосування критичного дискурс-аналізу. *Український соціум*, 2021, № 2 (77) https://doi.org/10.15407/socium2021.02.140
12. Дерріда Ж. Позиції. –К., 1994. - 158 с.
13. Дурнєв, О., Литовченко, А. (**2024**). Соціологічна дефініція поняття «інтернет-мем»: подалі від «мему». Соціологічні Студії, 1 (24), 6–12. https://doi.org/10.29038/2306-3971-2024-01-12-12
14. Ковчак, В. О. "Дискурс як чинник суспільного здійснення людини." Гілея: науковий вісникю 97 (2015): 203-207.
15. Костенко Н., Іванов В. Досвід контент-аналізу. Моделі та практики. – К., 2003.
16. Костенко Н., Макеев С. Вибори і медіа: легалізуючи публічну сферу // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 1999. - №1. - С. 68-73
17. Куранова С. Дискурс-аналіз як інтегративний комунікативно орієнтований метод у лінгвістиці / С. І. Куранова // Сучасні дослідження з іноземної філології. - 2011. - Вип. 9. - С. 253-263.
18. Кулик В. (2010). “Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки”, - “Критика”, Київ – 2010.
19. Литовченко А. Д. Ідеологія / Соціологія: терміни і поняття. Навчальний словник-довідник/ За загальною редакцією В. М, Пічі [Н. В. Ковалиско, Ю.Ф. Пачковський, О.І. Пташник-Сердюк та ін.]. Львів: «Новий Світ-2000», 2018 р. – с. 194
20. Литовченко А. Д. Дискурс політичний // Соціологія політики: енциклопедичний словник / автор та упорядник.: В.А. Полторак, О.В. Петров, А.В. Толстоухов. – К.: Видавництво Європейського університету. 2009. – с.105-106;
21. Литовченко А., Бойко Д., Яшкина Д., Холм-Хансен Й. (**2022**) Дискурс поміркованості та згуртованості як ефективний електоральний інструмент: «Слуга народу» під час української парламентської кампанії 2019 року. *Ideology and Politics Journal*. 3(22), 2022. 93-118 https://doi.org/10.36169/2227-6068.2022.03.00005
22. Литовченко А.Д. Дискурсу політичного декларативність // Соціологія політики: енциклопедичний словник / автор та упорядник.:В.А. Полторак, О.В. Петров, А.В. Толстоухов. – К.: Видавництво Європейського університету. 2009. – с. 106-107;
23. Литовченко А.Д. Мова політична // Соціологія політики: енциклопедичний словник / автор та упорядник.:В.А. Полторак, О.В. Петров, А.В. Толстоухов. – К.: Видавництво Європейського університету. 2009. – с. 244;
24. Назаренко О. І., Нестеренко О. Є. (2021) Вербальні способи вираження маніпуляції свідомістю у дискурсі американських політиків (на прикладі передвиборчого дискурсу республіканців і демократів). Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис». № 9, 2021. С. 154-160
25. Опитування громадян (**2024**): як уникнути перетворення інструменту прямої демократії на маніпуляцію. *Громадський простір*. 30.10.**2024**

https://www.prostir.ua/?news=opytuvannya-hromadyan-yak-unyknuty-peretvorennya-instrumentu-pryamoji-demokratiji-na-manipulyatsiyu
26. Осика Г. О. Електронні джерела політичного впливу: форми маніпулювання свідомістю та засоби їх обмеження - Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2008. – 20 с
27. Оссовський В. Л. Громадська думка: спроба соціологічної інтерпретації. - К., 1999.
28. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
29. Рябчук, А., & Хурцидзе, Т. (**2023**). Застосування дискурс-аналізу в сучасних соціальних дослідженнях. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*, 6, 3–15. https://doi.org/10.18523/2617-9067.2023.6.3-15
30. Соболевська М. (2014). Порядок дискурсу порядку: неофункціоналізм та постструктуралізм у сучасній соціологічній теорії: монографія. К.: Логос, 2014. 248 с.
31. Соколов Б. Е. (**2025**). Цифровий дискурс у соціальних мережах: методологічні виклики дискурс-аналізу. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія.* № 10. С. 44-48. DOI https://doi.org/10.32782/philspu/2025.10.7
32. Сівчук П. (2021). Маніпуляції громадською думкою як фактор політики. Матеріали наукової конференції Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, Тернопіль, 2021
33. Шевченко І. С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу / І. С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків : Константа, 2005

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. DiscourseNet. International Association for Discourse Studies.
http://www.discourseanalysis.net/
2. Ten video-lessons on Discourse-analysis. *Academic English Courses*
https://www.youtube.com/playlist?list=PLy_7m9jZw0QNXuDKN5KpC8O_1af3xO1Tx

3. Havinga A., Hawkey J. Critical Discourse Analysis Methods and Approaches. Video Lecture.
https://www.youtube.com/watch?v=htaaHC3RcDQ

4. Koller V. Discourse Analysis. Video Course. https://massolit.io/courses/discourse-analysis-koller

5. Discourse Analysis Course.
https://www.youtube.com/playlist?list=PLjyDtQpbG1mcuSoaEzEzstrSNtWu6y50e